

Bariş viszont a Kossuth-emigrációval együttműködő függetlenségi mozgalom felé kereste a közös küzdelem útjait, elfogadva annak nemzeti érdekegyesítő programját. E mozgalmak letörése után élete végéig a románság passzív ellenállásának szükségességét hirdette.

Közéleti, majd tudományos tevékenységével azonban a nézeteit nem osztó kortársai elismerését is kivívta. Sokan kértek tőle tanácsot, véleményt, információkat: a román és német nyelv kolozsvári egyetemi oktatásáért röpiratot író Mátrai Ernő, a régész Torma Zsófia, az erdélyi hírlapírás történetén dolgozó Jakab Elek, a nemzeti megbékélést hirdető Mocsáry Lajos.

A kötet gondozói joggal mutatták be már két évvel ezelőtt a kolozsvári Utunk hasábjain Bariş magyar levelezését a 19. század második fele erdélyi történetének „bevezetéseként”. Olyan állásfoglalásokat ismerünk meg belőle, amelyek fényénél a nemzetiségi kérdés későbbi megoldási módozatairól alkotott értékítéletek nagyon is kétségesek válnak. S ha igaz, hogy jelenünk-jövönk akarva-akaratlanul épül múltunkra, az őszinteség és egymás iránti tisztelet, a problémák tudatosítása feladata a történetírásnak. Ennek a kötetnek ez az igazi érdeme. (*Kriterion*, 1974.)

MISKOLCZY AMBRUS

Várad-Sternberg János: Utak, találkozások, emberek

Hídépítők vagyunk — tudatosította mintegy három éve egyik cikkében Jurij Skrobinec, a magyar költészet ukrán tolmácsa a kárpátaljai ukrán és magyar szellemiség egyik legfontosabb feladatát. Értelmiségünk többé-kevésbé folyamatosan immár egy évszázada végzi ezt a munkát, igaz, legtöbbször csak a szépirodalmi fordítások szintjén. A szellemi híd pilléreit alapozó kapcsolattörténeti tanulmányok inkább alkalmyszerűek voltak. Jubileumok, alkalmi kiadványok adtak teret számukra.

Kivételesen Várad-Sternberg János ungvári történész munkássága. Már 1971-ben megjelent könyvének, az *Utak és találkozások*nak tucatnyi tanulmánya is bizonyítja: szerzőjük az orosz—ukrán—magyar kapcsolatok történetének tervszerű feldolgozására törekszik. A hasznos és szükséges könyvecske sikere arra biztatta a Kárpáti Könyvkiadót, hogy immár a Gondolattal közösen, nagyobb példányszámban és terjedelemben adja ki újra. A könyv bővített kiadásáról van tehát szó? Többről. Az *Utak, találkozások, emberek* — mint a címváltozat is mutatja — új könyv, amely továbbépíti az előző kötet témavilágát. Míg az 1971-es kiadás az orosz—ukrán—magyar történelmi és kulturális kapcsolatok néhány érdekes mozzanatát villantja fel, a mostani kiadásban a tanulmányok összessége átfogóbb szintézis felé közelít. Egyedül az előző könyvben is kerek egészet alkotó, a forradalmi kapcsolatok felderítetlen tényeit, vonatkozásait tárgyaló fejezet került változatlanul az új kötetbe.

Az *Utak, találkozások, emberek* első fejezete, a Híradások, utazók, diákok azt vizsgálja, mit tudtak Magyarországról a XVIII. században és a XIX. század elején Oroszországban, hogyan, milyen forrásokból értesültek az ország politikai és társadalmi eseményeiről. A fejezet legjelentősebb tanulmánya — s az előző kiadáshoz képest talán a könyv legnagyobb nyeresége — A Rákóczi-szabadságharc eseményei az egykorú orosz hírlap hasábjain. Az első nyomtatott orosz hírlap, a Vjedomosztyi (Közlemények) 1703. január 2-ától jelent meg. Ez a lap elég részletesen és gyakran ismertette a magyarországi eseményeket. Természetesen — követi jelentések és nyu-

gat-európai források alapján — rendszeresen tájékoztatott a magyar szabadságharc fejleményeiről is. Először tendenciózus, lázadásellenes cikkek jelentek meg, de 1704-től szaporodtak a lapban a „Magyar földről” szignált tudósítások, amelyek már megértőbben szemlélik a felkelők ügyét. Ez, Sternberg következtetéseit elfogadva, az orosz kormány szemléletváltozását is jelzi.

Nem véletlenül emeltük ki ezt a tanulmányt. A szerző (aki különben talán a kuruc kor legkiválóbb ismerője ma a Szovjetunióban) itt alkalmazza legteljesebben és legkézzelfoghatóbban alkotói módszerét. A szorgos kutatómunkával gyűjtött, kevéssé ismert anyagokat a történelem távlatába állítja. A tények és események kommentálásán túl rávilágít az európai diplomácia törekvéseire, meghatározó érvényű döntéseire.

A fejezet befejező tanulmányaiban (A magyar szőlőkultúra meghonosítása Oroszországban a XVIII. században és a XIX. század első felében. Orosz és ukrán írók Tokajról és Boráról) a gazdaságtörténet területére rándul át a szerző. Bár Asztrahany, Azov, Derbent és Krím magyar szőlőtelepítéseit, valamint a tokaji borvásárló bizottság tevékenységét is elsősorban a gyakorlati és személyes kapcsolatok szempontjából értékeli — módot lát benne a szellemi értékek cseréjére —, mindamellett a gazdaságtörténeti kapcsolatok szűkebb szakmai részét is imponáló biztonsággal oldja meg.

A kötet legnagyobb és legjelentősebb fejezete az Írók, költők, művek lényegében két részre osztható. Az első öt Petőfi-tanulmányt tartalmaz (Petőfi és a cári cenzúra. Felderítetlen ösvények. Petőfi első orosz költői tolmácsolója — Mihail Mihajlov. Gránitba vésett Petőfi-sorok nyomában. Apokrif orosz Petőfi-versek és szerzőik.) Petőfi nem véletlenül áll az orosz—magyar szellemi kapcsolatok történetének fókuszpontjában, hiszen „a progresszív erők szövetségüket és elvtársukat látták Petőfiben a cári önkényuralom elleni harcban, és mindenképpen népszerűsíteni igyekeztek a költő műveit”. Az orosz demokraták „engesztelésként és kihívásként Petőfi nevét írták saját forradalmi költeményeik alá. Mindez a két nép demokratikus szellemiségének közelségéről, párhuzamáról tanúskodik.

Váradai-Sternberg Petőfi-tanulmányai már-már nem elsősorban történelmi, de filológiai írások, a költő életének és műveinek mély ismeretéről és stilisztikai készségről árulkodnak. Erősségük éppen a történelem és filológia eszközeinek komplex alkalmazása. Ezek az írások különben — kárpátaljai vonatkozásokkal kibővíve — a jövő évben Po szledam Sandora Petefi (Petőfi Sándor nyomában) címmel, orosz nyelven megjelennek a Kárpáti Kiadó gondozásában.

Hasonló szemléletről és kvalitásokról tanúskodnak a kötet további filológiai jellegű írásai. (Az első kiadásban már megjelentek mellett a Magyar írók veszélyes művei a cári Oroszországban, valamint a Csehov és Jókai.)

A kötet nyilvánvaló nyeresége a két újabb Herzen-tanulmány is. (Herzen és Teleki Sándor kapcsolatáról már az előző kiadásban is olvashattunk.) A Herzen és a magyar szabadságmozgalmak a nagy orosz forradalmi demokrata és az 1849-es magyar emigráció, elsősorban a Pulszky család, Kossuth és Klapka kapcsolatával foglalkozik. „Az eszmeáramlat újabb időben oly irányt vett az orosz birodalomban, melynek befolyása Európa jövőjére kiszámíthatatlan” — írja Kossuth Az orosz birodalom forrongása című művében, nyilvánvalón a Herzentől kapott felvilágosításokra és tájékoztatásokra alapozva véleményét. Érdekes, hogy emigrációban kiadott lapja, a Negyvenkilenc is sokban a herzeni Kolokolra emlékeztet. A két kiemelkedő forradalmár együttműködése gyakorlati téren is kézzelfogható: Kossuth törökországi és szerbiai kapcsolatait kihasználva, segít eljuttatni Herzen kiadványait Oroszországba. A gazdag tényanyagot feldolgozó tanulmány talán egyetlen hiányossága, hogy Görgey áruól voltát túlságosan kritikátlanul kezeli a szerző.

Másik új Herzen-tanulmányában (Herzen és Liszt Ferenc) a vélemények, megnyilatkozások mögötti személyes tartalmat tárja fel Sternberg.

Jelentős nyeresége a kötetnek a Tudósok fejezet is, amely a már az első kiadásban megjelent Asóth-tanulmány mellett közli a budapesti Orosz Kör, a Kruzsok történetét. Elemelve a kör tagjainak orosz kapcsolatait, Váradai-Sternberg rámutat,

hogy tevékenységük elősegítette a magyar történelmi múlt elfogulatlan feltárását, ismertetését Oroszországban. Érdekes a kritikai iszlámtörténet megalapítója, Goldziher Ignác orosz kapcsolatairól szóló tanulmány is. A fejezet legjelentősebb írása azonban A XVIII. századi magyar felvilágosodás és a Szentpétervári Tudományos Akadémia. A század magyar tudósai és írói számára példa és biztatás az 1725-ben alapított pétervári akadémia léte és tevékenysége. Többen ezen túl gyakorlati kapcsolatokat valósítottak meg a péterváriakkal. Mindez a szerző szerint is az európai felvilágosodás szerves egységét és sokoldalú megnyilvánulásait illusztrálja. A felvázolt kapcsolatok eddig alig ismert adatai hozzájárulnak a felvilágosodáskori nemzetközi művelődési kapcsolatok jobb megismeréséhez s a közép- és kelet-európai felvilágosodás egyes kérdéseinek jobb megértéséhez.

Kelet-Európa népeinek történelme, kultúrája az évszázadok során sok párhuzamos vonást, jelenséget mutatott fel, gyakran kerültek egymással kapcsolatba. Ezeknek a vonatkozásoknak a feltárása, feldolgozása a hídépítő munka legkomolyabb feladata, a nemzeti elfogultság és elzárkózás leghatásosabb ellenszere. Ez Váradi-Sternberg könyvének legnagyobb pozitívuma. Jó és hasznos könyv tehát az Utak, találkozások, emberek. Biztatás és ígéret a közös múlt, a gazdasági-társadalmi viszonyok azonossága, az együttélés kölcsönhatásai által rokonított szomszédnépek szellemi találkozásának megvalósítására. (Kárpáti Kiadó—Gondolat Kiadó, 1974.)

BENEDEK ANDRÁS

